

ספרות עברית וכללית

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

פרק ראשון: סיפור קצר

פרק שני: דרמה

פרק שלישי: רומאן ונובלה

פרק רביעי: שירה (שירת ימי הביניים, שירת נתן אלתרמן, "על השחיטה" מאת חיים נחמן ביאליק,

שיר שלא נלמד)

מארבעת הפרקים עליך לבחור בשלושה פרקים ולענות על השאלות לפי ההוראות בכל פרק (לכל פרק $33\frac{1}{3}$ נקודות).

ג. חומר עזר מותר בשימוש: רשימת יצירות.

ד. הוראות מיוחדות: (1) רשום בראש כל תשובה את מספר הפרק ואת מספר השאלה שבחרת לענות עליה.

(2) לנבחנים אינטרניים: חובה לצרף למחברת הבחינה את רשימת היצירות שנלמדו.

לנבחנים אקסטרניים ונבחני משנה: תימסר רשימת יצירות.

(3) אין להדגים באמצעות אותה היצירה בכמה תשובות.

(4) שים לב לכתב, לכתיב, לפיסוק ולכללי הדקדוק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.

כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – סיפור קצר

אם בחרת בפרק זה, ענה על שתיים מן השאלות 1-3
(לכל שאלה – $16\frac{2}{3}$ נקודות).
אין לכתוב על אותה יצירה בתשובות שונות.

שים לב: בשאלות 1-2 אפשר לענות גם על פי הסיפור "חלום בדמי כבוד" מאת גרמאו מנגיסטו.

1. בחר בסיפור קצר שלמדת, שבמרכזו דמות המתקשה להתמודד עם נסיבות חייה.
כתוב מה הם הקשיים של הדמות, כיצד היא מתמודדת איתם, ומה אפשר ללמוד מכך על החברה הסובבת אותה?
הסבר והדגם את דבריך.
2. תאר את העולם הפנימי של דמות מרכזית בסיפור קצר שלמדת, והסבר שתיים מן הדרכים שבאמצעותן עולם זה מעוצב
(למשל חלומות, מונולוגים פנימיים, אנלוגיות).

חלום בדמי כבוד / גרמאו מנגיסטו

3. כיצד בא לידי ביטוי מוטיב הכיסאות בסיפור? הסבר את התרומה של מוטיב זה לביטוי משבר ההגירה של העולים מאתיופיה.

פרק שני – דרמה

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 4-7 ($33\frac{1}{3}$ נקודות).

טרגדיות של סופוקלס: "אנטיגונה", "אדיפוס המלך"

טרגדיות של שקספיר: "המלט", "המלך ליר", "מקבת", "אותלו", "רומיאו ויוליה"

4. תאר את גילויי הסבל בטרגדיה שלמדת, כתוב באיזה שלב בעלילת המחזה הסבל מגיע לשיאו, והסבר לאילו תובנות הסבל מביא את הגיבור הטרגי ואת הצופה.

5. בחר בשתיים מדמויות המשנה בטרגדיה שלמדת, תאר את אופיין ואת התנהגותן, והסבר כיצד הן מאירות את הדמות הראשית בטרגדיה.

מחזה מודרני (מן המאה ה-19 או מן המאה ה-20)

6. גורמים שונים, כמו אירועי העבר, הנסיבות החברתיות והאופי של הדמויות, מעצבים את החיים ואת הגורל של דמויות במחזה. אילו גורמים מעצבים את החיים ואת הגורל של דמות מרכזית במחזה המודרני שלמדת? הסבר והדגם את דבריך.

7. אמצעים דרמטיים, כמו דיאלוגים, מונולוגים, תפאורה ואביזרי במה, מסייעים לעיצוב הקונפליקט המרכזי במחזה. מהו הקונפליקט המרכזי במחזה המודרני שלמדת? הסבר כיצד שניים מן האמצעים הדרמטיים מסייעים לעיצוב קונפליקט זה.

פרק שלישי – רומאן ונובלה

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 8-10 ($33\frac{1}{3}$ נקודות).

שים לב: בשאלות 8-9 אפשר לענות גם על פי הרומאן "1984".

8. כיצד באים לידי ביטוי ערכים או השקפות עולם ברומאן או בנובלה שלמדת? הסבר והדגם את דברך.

9. תאר את הסיום של הרומאן או הנובלה שלמדת. האם בסיום זה נפתרים קונפליקטים או בעיות שהוצגו ביצירה? הסבר והדגם את דברך.

1984 / ג'ורג אורוול

10. וינסטון סמית, גיבור הרומאן, חי חיים כפולים. תאר חיים אלה, והסבר את התרומה של אורח חיים זה של וינסטון סמית לבניית משמעות הרומאן.

פרק רביעי — שירה

(שירת ימי הביניים, "על השחיטה" מאת חיים נחמן ביאליק, שירת נתן אלתרמן, שיר שלא נלמד)

אם בחרת בפרק זה, ענה על שתיים מן השאלות 11-19:
 על שאלה אחת משירת ימי הביניים או משירת נתן אלתרמן (שאלות 11-17);
 ועל שאלה אחת משירת ביאליק או שיר שלא נלמד (שאלות 18-19)
 (לכל שאלה — $16\frac{2}{3}$ נקודות).

ענה על אחת מן השאלות 11-17.

שירת ימי הביניים

11. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחרי.

הים ביני ובינך / שמואל הנגיד

הים ביני ובינך / ולא אטה לחלותך
 ולא ארוץ בלב חרד / ואשב על קבורתך?
 אמת, אם אעשה כזאת / אהי בוגד באחותך!
 אהה, אחי, אני יושב / עלי קברך לעמתך,
 לך מכאוב בתוך לבי / כמכאובי במיתך.
 ואם אתן לך שלום – / ולא אשמע תשובתך,
 ולא תצא לפגשני / ביום בואי לאדמתך,
 ולא תשחק בקרבתי / ולא אשחק בקרבך,
 ולא תראה תמונתי / ולא אראה תמונתך,
 למען כי שאול ביתך / ובקבר מעונתך –
 בכור אבי ובן אמי, / שלומים לך באחריך,
 ורוח אל תהי נחה / עלי רוחך ונשמתך!
 אני הולך לארצי, כי / בארץ סגרו אותך.
 ואנום עת ואיך עת – / ואת לעד בגומתך,
 ועד בוא יום חליפתי / בלבי אש פרידתך!

המילה "ולא" חוזרת בשיר שמונה פעמים.

הסבר את התרומה של חזרה זו לביטוי החוויה של הדובר.

12. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

מליצתי בדאגתי הדופה / שלמה אבן-גבירול

מליצתי בדאגתי הדופה / ושמחתי באנחתי דחופה,
ואם אראה שחוק - יבכה לבבי / לחיתי שהיא מני קטופה.
"ידי, הלבן עשר ונשה / ספד ובכות עלי יום האסיפה -
אשר היה להמשך בילדות / בלחי כחבצלת שזופה?"
שפטני לבבי מנעורי / ועל כן היתה נפשי כפופה,
ושם הבין והמוסר מנתו / ונפשי החרוצה שם קצופה.
"ומה בצע בהתקצף? אבל דם / וקוה, כי לכל מכה תרופה!
ומה יועיל בכות על המצוקים / ומה יועיל לדמעה הערופה?"
ומה אוחיל ועד כמה איחל - / והיום עוד ולא מלאה תקופה?
וטרם בוא צרי גלעד - וימות / אנוש נכאב אשר נפשו נגופה.

השיר בנוי כדר־שית.

הסבר את התרומה של מבנה זה לביטוי המצוקה של הדובר.

13. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

חי אהבה / טדרוס בן-יהודה אבולעאפיה

חי אהבה, צפרים, עופו אלי אוהבים
ושאו שלום כואבים תוך כלוא יושבים,
בי תאמרו כי רעבים הם צמאים, אבל
לחם דמעות ודם לב אוכלים שואבים,
יושבים בבור מאפל שפל כנפל, ובין
פרעוש ויתוש וכנים לזהטים שוכבים.
חיות קטנות אשר לא נקראו עוד בשם
משתקשקין שם כמו חושקים בעת עוגבים,
ישרק זבוב לדבורה שם, ושן יחרק
עכבר, ויחדו עלי נפש וגוף אורבים.
הנוגשים צוררים אצים, והשוטרים
צו לבל יתנו לחם והעורבים.

הסבר והדגם כיצד הנימה המשעשעת בשיר מרככת את חוויית הסבל של האסירים.

שירת נתן אלתרמן

14. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחרי.

יָרֵחַ / נתן אלתרמן

בית 1 גם לְמֶרְאָה נוֹשֵׁן יֵשׁ רָגַע שֶׁל הַלְדָּת.

שָׁמַיִם בְּלִי צֶפֶר

זָרִים וּמִבְצָרִים.

בְּלִילָה הַסְהוּר מוֹל חִלּוּן עוֹמֶדֶת

עִיר טְבוּלָה בְּכִי הַצִּרְצָרִים.

בית 2 וּבְרֹאוֹתָּהּ כִּי דֶרֶךְ עוֹד צוֹפָה אֶל הַלֵּךְ

וְהִירֵחַ

עַל כִּידוֹן הַבְּרוֹשׁ

אַתָּה אוֹמֵר – אֵלֵי, הָעוֹד יִשָּׁנָם כָּל אֵלֶּה?

הָעוֹד מְתֵר בְּלֶחֶשׁ בְּשִׁלּוּמָם לְדֶרֶשׁ?

בית 3 מֵאַגְמִיָּהֶם הַמֵּיִם נִבְטִים אֵלֵינוּ.

שׁוֹקֵט הָעֵץ

בְּאֶדָם עֲגִילִים.

לָעֵד לֹא תַעֲקֹר מִמֶּנִּי, אֵלֶּהֵינוּ,

תּוֹגַת צַעֲצוּעֵיךָ הַגְּדוֹלִים.

פרש את השאלות בבית 2, והסבר את תרומתן לעיצוב החוויה המתוארת בשיר.

15. לפניך שיר ללא שם מאת נתן אלתרמן הפותח במילים "עוד אבוא אל ספך".

קרא את השיר, וענה על השאלה שאחריו.

בית 1
עוד אבוא אל ספך בשפתיים כבדות.
עוד אצניח אליך ידיים.
עוד אמר לך את כל המלים הטובות,
שישנו,
שישנו עדיו.

בית 2
כי ביתך העני כה חשך לעת ליל
ועצוב בו ודאי לאין סוף.
וחיי שפךעו בלי הגיע אליך,
הסגרו לחוצות ולתך.

בית 3
אך פתאם את גוגעת כיד מבהיקה.
את פולחת כזכר נשכח.
הדממה שבלב, בין דפיקה לדפיקה,
הדממה הזאת
היא שלך.

בבית 2 המשורר אומר שחיו "הסגרו לחוצות ולתך".

פרש את דבריו, והסבר את תרומתם לבניית משמעות השיר.

16. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

ליל קיץ / נתן אלתרמן

- בית 1 דומיה במרחבים שורקת.
בהק הסכין בעין החתולים.
לילה. כמה לילה! בשמים שקט.
כוכבים בחתולים.
- בית 2 זמן רחב, רחב. הלב צלצל אלפים.
טל, כמו פגישה, את הריסים הצעיר.
במגלב זהב פגס מפיל אפים
עבדים שחרים לרחב הרצף.
- בית 3 רוח קיץ שטה. עמומה. רוגשת.
על כתפי גנים שפתיה נשפכות.
רע ירקרק. תסיסת אורות וחשד.
רתיחת מטמון בקצף השחר.
- בית 4 והרחק לגבה, בנהימה מרעבת,
עיר אשר עיניה זהב מצפות,
מתאדה בזעם, בתימרות האבן,
של המגדלים והכפות.

מה מאפיין את ליל הקיץ בשיר? הסבר והדגם את התרומה של שתיים מדרכי העיצוב לאפיון ליל הקיץ.

17. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחרי.

שיר משמר / נתן אלתרמן

על פני הרחוב, אשר הדליק את הצללים, עכשו חשרות הצפרים אינו עפות, אבל בחרף מקולן בין העלים כל השדרות בעיר צוחות כמטרפות. עכשו שותקות הן, כי צפור אין בין עליהם. החשך בא, מואר חשמל וגחלים.	בית 4	שמרי נפשך, כחך שמרי, שמרי נפשך, שמרי חייך, בינתך, שמרי חייך, מקיר נופל, מגג נדלק, מצל חשך, מאבן קלע, מסכין, מצפרנים. שמרי נפשך מן השורף, מן החותך, מן הסמוך כמו עפר וכמו שמים, מן הדומם, מן המחכה והמושך והממית כמי-באר ואש-כירים. נפשך שמרי ובינתך, שער-ראשך, עורף שמרי, שמרי נפשך, שמרי חייך.	בית 1
החשך בא, מואר חשמל של אותיות. מואר שלטים של אותיות ושל מלים. מאחורי מוטות ברזל וחביות נושם הים, גדול וזר כבית-חולים. החשך בא, מואר חשמל ואותיות. החשך בא, מואר מלים וגחלים.	בית 5	העיר חשכה. אין איש יודע מה זה עם. אין עם יודע מה זה איש ומה אשה. אך בחוצות, אך בחוצות בערב חם, בערב חם השט כצחק וכלחישא, רצים על שתים השמים והים והשקיעה שנפרדה מן העולם והדגלים והשפה החדשה האנשים והנשים, יינם, לחמם.	בית 2
שמרי נפשך העיפה, שמרי נפשך, שמרי חייך, בינתך, שמרי חייך, שער ראשך, עורף שמרי, שמרי יפייך, שמרי לבך הטוב, אמציהו בידיך.	בית 6	זה ערב מיץ לכאורה, זה לכאורה רק ערב מיץ טוב, ידוע וישן, שפא לחסד ולרחמים, לא למוזא ולא לרחש חשדות ודבר אשם, שפא עם ריח תבשילים ועם מנוחה אשר תאיר עד אם ננוח ונישן. רק ערב מיץ חם וטוב הוא לכאורה, רק ערב מיץ חם שפא לא למוזא.	בית 3
הנה הרוח יד שולחת ובלי רחש פתאם חלון לאט נפתח בחשכה. אמרי מדוע את צוחקת כמו פחד, אמרי מדוע את קופאת כמו שמחה? אמרי מדוע העולם כה זר עדין ואש ומים מביטים בו מכל צד? אמרי מדוע בו מפפרים חייך כמו צפור מבהלה בתוף כפיד? אמרי מדוע את מעוף ורעד רב כמו צפור בחדר בחפשה אשנב?	בית 7		

(שים לב: המשך השיר והשאלה בעמוד הבא.)

- בית 8 הגידי למה ואל מי בלי קול בוכה את?
אמרי מנין לך, פתיה מאמינה,
שהחיים נוצרו לא ללמדנו דעת,
כי אם נוצרו כדי לטל את הבינה?
אמרי, כיצד? מדוע? מי אמר לך זאת?
אמרי, מנין? מי גלה לך את הסוד?
- בית 9 הסכנות רבות ומספרן מאה
והן רובצות אולי במעגל אורב
אך לא אותן, אך לא אותן את יראה,
רק את נפשך המאהבה והמלאה,
המתחלחלת לקול צעד מתקרב,
אותה יראת, את הרכה, את השיה,
את הרעה, את הרוחצת בדמי לב.
- בית 10 שמרי נפשך, לבך שמרי, שמרי נפשך,
שמרי חייך, בינתך, שמרי חייך,
אולי האשר בך שוכן והוא דבשך,
דבשך החם כדמי לבך ודמעותיך,
דבשך החם והכבד והחשך--
הערב בא. יפה ממנו אין בינתים.
הערב בא. הוא כבר החליף את השמים.
- בית 11 שמרי נפשך, הלא טובות צופן הערב
ורק עוד אין לדעת ביד מי ואיך.
הלא הרוח, שאיננה מדברת,
לא לחנם רכות נוגעת בכתפך.
באור ירח וחשמל העיר מוארת.
שמרי חייך, בינתך, שמרי נפשך.

תאר את עולמה הפנימי של הבת בשיר, כפי שהוא מצטייר מנקודת המבט של אביה, והסבר את התרומה של שתיים מדרכי העיצוב לבניית עולם פנימי זה.

ענה על אחת מן השאלות 18-19.

שירת ביאליק

18. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

על השחיטה / חיים נחמן ביאליק

בית 1	שָׁמַיִם, בְּקִשׁוֹ רַחֲמִים עָלַי! אִם יֵשׁ בְּכֶם אֵל וְלֹאֵל בְּכֶם נָתִיב – וְאֲנִי לֹא מְצֹאתִיו – הַתְּפַלְלוּ אִתָּם עָלַי! אֲנִי – לְבִי מֵת וְאִין עוֹד תְּפִלָּה בְּשִׁפְתָּי, וּכְבֹּר אֲזַלֵּת יָד אֶף־אִין תִּקְוָה עוֹד – עַד־מָתִי, עַד־אָנָּה, עַד־מָתִי?	בית 3	וְאִם יִשְׁחָדֶק – יוֹפֵעַ מִיָּד! אֶךְ אִם־אַחֲרֵי הַשְׁמָדִי מִתַּחַת רִקְיֵעַ הַחֲדָק יוֹפִיעַ – מְגֹרֶנָּה כְּסָאוֹ לְעַד! וּבְרָשִׁיעַ עוֹלָמִים שְׁמִים יִמְקוּ; אֶף־אִתָּם לָכוּ, זָדִים, בְּחִמְסָכֶם זֶה וּבְדַמְכֶם חַיּוֹ וְהִנָּקוּ.
בית 2	הַתְּלִין! הֵא צֹאֵר – קוֹם שְׁחֹט! עַרְפְּנִי כְּכֹלֵב, לֶךְ זֶרַע עִם־קָרְדִּים, וְכָל־הָאֶרֶץ לִי גֵרָדִים – וְאֲנַחְנוּ – אֲנַחְנוּ הַמְּעֻט! דְּמִי מִתָּר – הֵךְ קִדְקִד, וַיִּזְנֹק דָּם רִצָּח, דָּם יוֹנֵק וְשׁוֹב עַל־כְּתֻנֹּתָהּ – וְלֹא יִמַּח לְנִצָּח, לְנִצָּח.	בית 4	וְאָרוֹר הָאוֹמֵר: נָקֵם! נִקְמָה כְּזֹאת, נִקְמַת דָּם יִלְד קָטָן עוֹד לֹא־בָרָא הַשָּׁטָן – וַיִּקָּב הַדָּם אֶת־הַתְּהוֹם! יִקָּב הַדָּם עַד תְּהִמּוֹת מַחְשָׁכִים, וְאָכַל בְּחֹשֶׁךְ וְחֹתֵר שָׁם כָּל־מוֹסְדוֹת הָאֶרֶץ הַנִּמְקִים.

המשורר מבטא בשיר זה התרסה ומחאה.

הסבר והדגם כלפי מי הן מופנות. בתשובתך הסבר גם שתיים מדרכי העיצוב של המחאה וההתרסה בשיר.

שיר שלא נלמד

19. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

קנאה. צד א', צד ב' / רוני סומק*

קנאתי בהן, בילדות שבאו משכונת העשירים
עם תיקי נגינה אדמים כל כך ואצבעות שהפקרו
לקלידי פסנתרה של גברת פאני, השכנה שלנו.
ממרחק כמה קירות אפשר היה לשמע איך התחננה שלא
יתעללו במוצרט.
אבי, שקרא את כל מפתחות הסול שהתרוצצו בעיני,
ושידע שאצבעותי המסתרות בכיסים רוצות להתערבב
באצבעות הבנות האלה, פתח ארנק, כדי שאראה תהומות ריקים
ואבין שהמלה 'לחם' מופיעה במלון לפני
המלה 'מוצרט'.
"תגיד להן", אמר, "שאותך לא מכריחים ללמד פסנתר".
לא האמנתי לעצמי, אבל אמרתי.
והן, בנות קציני צבא, קנאו פתאום
בבנו של פקיד מס רכוש שלא השליך
לקרבות הדו רה מי.
וידעתי אז, שצריך לקרע את השמלה מגופה
של המלה 'קנאה' כדי שכלם יראו את צלקות השקר
שצרבתי בי,
שצרבתי בה.

תאר את ההתפתחות של מוטיב הקנאה בשיר, והסבר את התרומה של שניים מציורי הלשון לעיצוב מוטיב זה.
הדגם את דבריך.

* רוני סומק הוא משורר, סופר ואומן ישראלי, חתן פרס יהודה עמיחי לשירה עברית, 2004.
מספריו: גולה, 1976; ברדלס, 1989; מחתרת החלב, 2005. השיר "קנאה. צד א', צד ב'" התפרסם בספר
כל כך הרבה אלוהים, הוצאת כנרת, זמורה-דביר, 2020.

בהצלחה!